

УДК 37.091.113:005.962.131:373.5.091

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-1\(196\)-31-35](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-1(196)-31-35)

Резнік Сніжана

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0002-8995-418X>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ГОТОВНОСТІ КЕРІВНИКІВ ШКІЛ ДО ОЦІНЮВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВИТИ

A Розглянуто сутність поняття «організаційно-педагогічні умови» як сукупності об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, матеріального середовища, що спрямовані на вирішення поставлених завдань. Обґрунтовано умови готовності керівників шкіл до оцінювання освітньої діяльності у закладі загальної середньої освіти: створення комфортних і безпечних умов просторово-предметної достатності; конструювання змісту освіти учасників освітнього процесу у відповідності до сучасних тенденцій і уявлень щодо позитивної мотивації на співпрацю; налагодження суб'єкт-суб'єктного типу відносин між усіма учасниками освітнього процесу на засадах людиноцентризму. Розкрито значення та ознаки безпечного освітнього середовища. Схарактеризовано «програму» для вчителя для підвищення мотивації учнів. Описано філософський та психолого-педагогічний ракурси налагодження суб'єкт-суб'єктного типу відносин між усіма учасниками освітнього процесу.

Ключові слова: освітня діяльність; організаційно-педагогічні умови; філософія людиноцентризму; мотивація; освітнє середовище

S **Reznik Snizhana. Organizational and pedagogical conditions of readiness of school principals to evaluate educational activities at a secondary education institution.**

The concept of «organizational and pedagogical conditions» is considered as a set of objective possibilities of the content, forms, methods, material environment, aimed at solving the given tasks. It is determined the conditions of school principals' readiness to evaluate educational activity at a secondary education institution as a creation of comfortable and safe conditions of space-subject sufficiency; constructing the education content of participants in the educational process according to the modern trends and ideas about the positive motivation for cooperation; establishing a subject-subject type of relations between all participants in the educational process based on anthropocentrism. It is revealed the significance and features of a safe educational environment. It is emphasized that a safe educational environment provides the availability of safe learning and working conditions, comfortable interpersonal interaction, contributing to the emotional well-being of pupils, teachers, and parents, the absence of any violence, and the availability of sufficient resources to prevent violations of physical, psychological, informational, inclusive and social security of each participant in the educational process. The "teacher program" for increasing pupils motivation is defined as follows: organizing independent statement of tasks by pupils; explaining the content and purpose of the task to make pupils understand their significance; forming actions of self-control and self-assessment in pupils; organizing joint collective work of pupils; contributing to the successful implementation of educational activities by pupils; forming active, not indifferent pupils attitude towards knowledge; showing pupils that the «content» of learning depends on the changing attitude of tasks (motives) and so on. It is determined the philosophical and psychological-pedagogical perspectives of establishing a subject-subject type of relations between all participants of the educational process. Conditions are created for the realization of the rights and responsibilities of the participants of the educational process. The management decisions made considering the proposals of educational process participants. The management of the educational institution creates conditions for the public self-government development and forms relations of trust, transparency, and observance of ethical norms.

Key words: educational activity; organizational and pedagogical conditions; philosophy of anthropocentrism; motivation; educational environment

Резнік Сніжана Дмитрівна, директорка, комунальний заклад «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 26 Вінницької міської ради», м. Вінниця, Україна

Reznik Snizhana, Principal, Municipal Institution «Comprehensive School № 26 of Vinnytsia City Council», Vinnytsia, Ukraine

E-mail: rznksd@gmail.com

Актуальність проблеми. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року проголошується, що якість освіти є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, додержання міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту. На забезпечення якості освіти спрямовуються матеріальні, фінансові, кадрові та наукові ресурси суспільства і держави [7].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема якості освіти та освітньої діяльності загальної середньої освіти, управління якістю освітніх послуг у закладах освіти висвітлена у працях дослідників України й зарубіжжя та представлена у різних аспектах: філософія освіти (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Огнев'юк, А. Субетто та ін.), професійно-педагогічні дослідження (В. Бегей, Є. Березняк, В. Бондар, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, В. Зверєва, Ю. Конаржевський, Т. Лукіна, Н. Островерхова, В. Панасюк, В. Пікельна, М. Поташник, Т. Шамова та ін.), психолого-педагогічні дослідження (Г. Балл, Т. Голубєва, Н. Мікляєва, Л. Поздняк, П. Третьяков, Л. Фалюшина, Р. Чумічова, О. Александрова, Н. Костроміна, Н. Романова, Н. Солова, Д. Шматко та ін.). Науковий доробок зарубіжних учених свідчить про актуальність і багатоаспектність проблеми управління якістю роботи закладу освіти на основі діяльності педагогічного колективу як єдиної команди (Дж. Максвелл, Е. Мейо, Дж. Трейсон та ін.).

Ці та інші вчені підкреслюють, що питання підвищення якості освіти стало центральною для реформування освіти в цілому.

Мета статті: теоретично обґрунтувати організаційно-педагогічні умови готовності керівників шкіл до оцінювання освітньої діяльності у закладі загальної середньої освіти.

Викладення основного матеріалу. Умова – категорія філософська, що виражає: відношення предмета до явищ навколишньої дійсності, без яких він існувати не може; те, від чого залежить предмет, комплекс предметів, характер їхньої взаємодії, наявність яких дає можливість існування, функціонування й розвитку цього предмета [8, с. 442]. Така інтерпретація умов пов'язана з причинно-наслідковими відносинами об'єкта дослідження. Особливої уваги заслуговує розгляд умов в аспекті їхньої цілісності.

У педагогіці «умови», не будучи самі по собі причинами подій, посилюють дію причини або роблять її слабкою. З таких позицій «умови» визначають як чинники, обставини, від яких залежить ефективність функціонування або розвитку тієї чи тієї педагогічної системи [4].

Дефініцію «організаційно-педагогічні умови» часто застосовують у науковій літературі, якщо йдеться про управління закладами освіти. Аналіз літературних джерел, вивчення досвіду роботи вітчизняних і зарубіжних закладів дає змогу визначити, що організаційно-педагогічні умови – це: сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, матеріального середовища, що спрямовані на вирішення поставлених завдань.

Зазначимо, що кожен науковець, розглядає умови функціонування або розвитку освітніх систем і висуває свої конкретні пропозиції, але, враховуючи специфіку закладу загальної середньої освіти, що полягає у створенні умов для розвитку особистості та є основою для освіти і самоосвіти учасників освітнього процесу, доходимо висновку, що на готовність керівників шкіл до оцінювання освітньої діяльності впливають такі умови:

- створення комфортних і безпечних умов просторово-предметної достатності;

- конструювання змісту освіти учасників освітнього процесу у відповідності до сучасних тенденцій і уявлень щодо позитивної мотивації на співпрацю;

- налагодження суб'єкт-суб'єктного типу відносин між усіма учасниками освітнього процесу на засадах людиноцентризму.

Такі негативні явища серед учнівської молоді, як насильство, булінг та кібербулінг, секстинг тощо, не можуть не турбувати громадськість, освітан та батьків. Логічно, що виникає потреба створити безпечний освітній простір у закладі освіти, щоб захистити, убезпечити, запобігти наслідкам впливу на особистість несприятливих чинників.

Для школярів несприятливі впливи середовища зумовлюють:

- появу складних ситуацій у міжособистісному спілкуванні – конфлікти з батьками, друзями, вчителями; непорозуміння з оточенням тощо;

- прояви психологічного та емоційного насильства: ігнорування, приниження, погрози, недоброзичливе ставлення тощо;

- дію несприятливих чинників, пов'язаних із навчанням.

Із цих позицій актуалізуємо організаційно-педагогічні умови.

Суспільство очікує від школи не лише статусу освітнього ресурсу, а й простору розвитку та співпраці як усередині, так і з зовнішнім світом. Сучасне освітнє середовище створює неповторне індивідуалізоване та персоналізоване враження, де у кожного є можливість відшукати себе. Аби дійти розуміння безпечного освітнього середовища, треба означити, що є освітнім середовищем загалом. Середовище школи – це місце, де: зустрічаються і взаємодіють не лише учні та вчителі, а й батьки, мешканці району, гості школи; відбуваються не лише уроки, цікаві зустрічі, свята та концерти, але й лекції, семінари, тренінги тощо; діють відкриті лабораторії та майстерні в різних галузях науки, мистецтва й технологій [3].

Вітчизняні та закордонні науковці й практики освітнє середовище трактують по-різному.

Так, українська дослідниця Л. Мартинець у своєму дослідженні визначає, що освітнє середовище загальноосвітнього навчального закладу – це загальний, сукупний, об'єднаний, інтегральний, цілісний чинник розвитку особистості, що відіграє визначальну роль у модифікації поведінки, яка розгортається як унаслідок запланованих, так і незапланованих чинників сере-

довища, сприяє особистісному і професійному розвитку особистості [6].

Психолог близького зарубіжжя В. Ясвін вважає, що освітнє середовище – це: характеристика життя всередині освітнього закладу; система впливів і умов формування особистості; система можливостей для розвитку особистості у соціальному та просторово-предметному оточенні [10].

За сучасних швидкозмінних умов освітнє середовище школи не існує ізольовано від зовнішніх і внутрішніх впливів, що можуть спричинити як позитивний результат, так і нести деструктивні загрози, небезпеки й ризики. Для протидії таким чинникам необхідно, щоб освітнє середовище закладу освіти було захищеним, безпечним.

Дослідники виділяють чотири ознаки безпечного освітнього середовища [9, с. 10]:

1. Якість міжособистісних взаємин, які визначають:

- позитивні чинники: довіра, доброзичливість, схвалення, толерантність;
- негативні чинники: агресивність, конфліктність, ворожість, маніпулятивність.

2. Захищеність в освітньому середовищі – оцінка відсутності насильства у всіх його видах, формах для всіх учасників освітнього простору.

Часто жертвами насильства стають певні категорії дітей, зокрема ті, які: мають фізичні недоліки, особливості зовнішності та (або) поведінки; страждають від хвороб; мають низький рівень інтелекту та труднощі в навчанні; відчують страх перед школою; мають погані соціальні навички або не мають досвіду життя в колективі («домашні діти»). Щоб унеможливити насильство та створити безпечне освітнє середовище, кожен учасник освітнього процесу має мати уявлення не тільки про те, що вважають насильством, але як мінімізувати ризики та небезпеки і створити умови для внутрішньої безпеки та безпеки референтного довкілля. Це можливо лише завдяки спільній цілеспрямованій діяльності адміністрації, педагогів, учнів і батьків.

3. Комфортність в освітньому середовищі – оцінка емоцій, почуттів і переживань, що домінують у процесі взаємодії дорослих і дітей в освітньому середовищі закладу.

Нерозвиненість системи психологічної допомоги в освітній установі може призвести до неефективного психологічного супроводу дитини, а у педагогів – емоційного вигорання, і, як наслідок, спричинити професійну деформацію, що й у першому, і в другому випадку є серйозною загрозою психічному здоров'ю особистості.

4. Задоволеність освітнім середовищем – задоволення базових потреб дитини у: допомозі та підтримці, збереженні та підвищенні її самооцінки, пізнанні та діяльності розвитку здібностей і можливостей. Основна характеристика процесу взаємодії учасників освітнього середовища – це особистісно-довірливе спілкування, відсутність якого спричиняє досить негативні наслідки, як-от: емоційний дискомфорт; небажання висловлювати свою точку зору, думку; негативне ставлення до себе; втрата особистої гід-

ності; небажання звертатися по допомогу; ігнорування особистих проблем і труднощів інших дітей і дорослих; неухважність до прохань і пропозицій.

Отже, безпечне освітнє середовище забезпечує: наявність безпечних умов навчання та праці; комфортну міжособистісну взаємодію, сприяючи емоційному благополуччю учнів, педагогів і батьків; відсутність будь-яких проявів насильства та наявність достатніх ресурсів для їхнього запобігання; дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної, інклюзивної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу [2].

Створення безпечного освітнього середовища є одним із факторів розвитку особистості дитини і педагога, оскільки досягається через організацію навчальних осередків, які передбачають забезпечення умов для навчально-дослідної діяльності, для індивідуальної та групової роботи: осередок навчально-пізнавальної діяльності; осередок для гри; осередок художньо-творчої діяльності; осередок відпочинку; осередок учителя.

Друга організаційно-педагогічна умова – конструювання змісту освіти учасників освітнього процесу у відповідності до сучасних тенденцій і уявлень щодо позитивної мотивації на співпрацю.

На сучасному етапі розвитку змісту шкільної освіти пріоритетного значення набуває навчальний матеріал, який, по-перше, сприяє формуванню у школярів активної соціальної позиції, готовності постійно навчатися як у професійному, особистому, так і в суспільному житті, сприяє формуванню здатності адаптуватися до умов суспільного життя, готовності брати на себе відповідальність тощо.

По-друге, актуальності набуває навчальний матеріал, який забезпечує опанування школярами усного й писемного спілкування, володіння кількома мовами, формує в учнів готовність розуміти несхожість людей, поважати їхню мову, релігію, культуру, будувати стосунки з іншими людьми на засадах взаємоповаги, співробітництва та підтримки.

По-третє, підвищується роль метазнань у змісті шкільної освіти, акцентується увага на необхідності володіння різними способами пізнавальної діяльності. Значна увага також приділяється методам рефлексивного мислення.

По-четверте, особливого значення у змісті шкільної освіти набувають уміння здобувати, осмислювати та використовувати різноманітну навчальну інформацію, оволодіння інформаційними технологіями.

Узагальнюючи вищеперераховані напрями розвитку змісту шкільної освіти, можна сказати, що особливого значення мають набувати ті критерії його відбору, які забезпечують перенесення стратегічних пріоритетів зі знань і вмінь на розвиток особистісних якостей школяра, забезпечують сучасний рівень розвитку його особистості.

При визначенні критеріїв відбору змісту шкільної освіти їх доцільно розділити на критерії відповідності, достатності та пріоритетності.

До критеріїв відповідності можна віднести такі загальновідомі, можна сказати, «класичні» критерії, як:

– відповідність змісту суспільно визначеній і законодавчо закріпленій структурі державного загальноосвітнього стандарту. При розробленні та формуванні змісту шкільної освіти треба простежувати його відповідність положенням, визначеним у стандарті, враховувати структуру змісту (інваріантний і варіативний складники), національний базовий навчальний план закладу загальної середньої освіти, обов'язковий мінімум змісту навчання з кожної освітньої галузі та передбачувані можливі результати навчання на різних освітніх рівнях;

– відповідність змісту віковим навчальним можливостям учнів, основним показником якої має бути свідоме засвоєння учнями навчального матеріалу. Для цього необхідно враховувати ступінь складності навчального матеріалу, а саме: доступність змісту для його сприйняття на певному освітньому рівні та логіку викладання змісту, яка має відповідати формам мислення школярів різного віку (тут важливого значення набуває підвищення ролі практично-перетворювальних дій у процесі роботи з навчальним змістом);

– відповідність сучасним можливостям навчально-методичної та матеріально-технічної бази закладу освіти. Сучасні можливості електронних носіїв навчальної інформації мають стимулювати підвищення рівня навчально-методичної та матеріальної бази закладу.

Навчальні осередки організовуються у такий спосіб, щоб учитель міг спостерігати за роботою кожного учня в класі, а діти при цьому могли вільно пересуватися і виконувати різноманітні завдання.

Осередок учителя має бути спрямований на його професійний розвиток, впливати на мотивацію, залучати їх до різноманітних видів професійної роботи, внаслідок чого підвищується рівень знань, умінь, навичок учителів, набувається досвід творчої діяльності, формується ціннісне ставлення до професійної діяльності, адже «чим більше і повніше особистість використовує можливості середовища, тим успішніше відбувається її вільний і активний саморозвиток: людина одночасно є продуктом і творцем свого середовища, що дає їй фізичну основу для життя й уможливорює інтелектуальний, моральний, суспільний і духовний розвиток» [1, с. 18].

Однак зауважимо, що якість роботи вчителя залежить від того, яку мету він перед собою ставить, які причини змушують його виконувати певну роботу. Це – мотив діяльності. За ним завжди стоїть потреба у чомусь. Мотивом є переживання чогось особистісно-значущого індивіда. Завдання вчителя – мотивувати учня на навчання, розвиток і саморозвиток, оволодіння навичками відповідальної поведінки. Мотивація – це сукупність спонукальних факторів, які визначають активність особистості [5]. Це всі мотиви, потреби, стимули, ситуативні чинники, що спонукають поведінку людини.

Усі фактори, які приводять дитину до школи, називають шкільною мотивацією. Саме від високого або низького її рівня залежить психологічна комфортність дитини. Нав-

чання дітей, їхній психологічний розвиток (розвиток здібностей до розумової діяльності, функцій пам'яті, уваги), виховання (формування емоційної спрямованості на колективну взаємодію, розвиток комунікативних здібностей), тобто основні завдання, зазначені в Законі України «Про освіту», неможливо здійснювати без мотивації школярів на певну діяльність.

Внутрішній світ дитини переважно визначається емоціями. Засвоєння будь-яких знань відбувається тільки за безпосереднього включення емоційного плану, і найбільшою мірою це виявляється в ситуації успіху, внаслідок цього виникає мотивація до подальшого набуття знань. Люди, вмотивовані на успіх, виявляють велику наполегливість у досягненні поставленої мети.

Мотивація передбачає:

- морально-психологічну стимуляцію навчальної діяльності, так званий «внутрішній двигун»;
- прагнення людини домагатися успіху в різних видах діяльності;
- пошук відповідей на запитання «чому?», «навіщо?», «заради чого?».

Щоб підвищити мотиваційну сферу учнів, насамперед, необхідне формування вчителем змісту навчального матеріалу, як системи практичних і навчальних завдань та організація активних дій дитини з їх розв'язання.

Зокрема, учитель:

- організовує самостійну постановку завдань учнями;
- організовує дії планування розв'язання завдань учнями;
- пояснює зміст і мету завдання, щоб учні зрозуміли їхню значущість;
- формує дії самоконтролю й самооцінки учнів;
- вказує учням на необхідність шукати нові шляхи розв'язання;
- організовує спільну колективну роботу учнів;
- сприяє успішному виконанню навчальних дій школярами;
- формує в учня активне, небаїдує ставлення до знань;
- показує учням, що «зміст» навчання для кожного учня залежить від мінливого відношення завдань (мотивів);
- формує дії школярів із супідрядності кількох видів діяльності.

Цю «програму» для вчителя можна назвати схемою роботи для підвищення мотивації.

Третя організаційно-педагогічна умова – налагодження суб'єкт-суб'єктного типу відносин між усіма учасниками освітнього процесу на засадах людиноцентризму.

Філософський ракурс налагодження суб'єкт-суб'єктного типу відносин між усіма учасниками освітнього процесу зосереджується на створенні умов для максимального розкриття потенціалу кожної людини, реалізації всіх її інтелектуальних, культурних, творчих можливостей, досягнення найвищих ступенів свободи особистості з одночасною її готовністю брати відповідальність за власні вчинки

і діяльність. Досліджено, що філософія людиноцентризму в умовах становлення демократії спрямована на формування вільної і відповідальної особистості; утвердження демократичних світоглядних установок, поглядів, цінностей; забезпечення умов для вільного самовизначення кожної людини у демократично спрямованому світоглядному просторі, прийняття нею власних цінностей у формі життєвих цілей, провідних мотивів та інтересів, прагнень і потреб.

Налагодження суб'єкт-суб'єктного типу відносин між усіма учасниками освітнього процесу у психолого-педагогічному ракурсі дає можливість з'ясувати, що на кожному конкретно-історичному етапі паралельно із розробленням теорії демократії як народовладдя розвивались ідеї демократизації освіти, зокрема стосунків її головних суб'єктів – учителя й учня. З'ясовано, що із здобуттям Україною незалежності й активізацією процесів демократизації суспільного життя вітчизняна педагогічна наука, засудивши авторитаризм імперативної педагогіки, почала активний пошук механізмів реальної демократизації освіти. У цей період були актуалізовані гуманістичні ідеї освіти, теорія розвивального навчання, посилилась увага вчених до становлення особистості як суб'єкта пізнання, спілкування та діяльності, розроблено теорію особистісно зорієнтованого навчання та виховання. Відповідно до цих теорій, учень визнається повноправним суб'єктом освітнього процесу, а педагогічна діяльність учителя спрямовується на підтримку особистісного розвитку кожної дитини як активної, самостійної та відповідальної особистості, здатної до самовизначення та самореалізації у різних сферах суспільного життя.

Психолого-педагогічними детермінантами налагодження суб'єкт-суб'єктного типу відносин між усіма учасниками освітнього процесу визнано поширення ідей демократизації діяльності закладу загальної середньої освіти, активізацію впровадження у педагогічну практику положень щодо розвитку й саморозвитку особистості, гуманізації та особистісного спрямування освітньої взаємодії, становлення зростаючої особистості як активного суб'єкта життєдіяльності. На практиці це означає, що у закладі загальної середньої освіти створюються умови для реалізації прав і обов'язків учасників освітнього процесу; управлінські рішення приймаються з урахуванням пропозицій учасників освітнього процесу; керівництво закладу освіти створює умови для розвитку громадського самоврядування; формуються відносини довіри, прозорості, дотримання етичних норм.

Висновки. У процесі дослідження нам вдалося визначити комплекс організаційно-педагогічних умов, дотримання і реалізація яких в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти, на наш погляд, забезпечить високу якість

та ефективність готовності керівників шкіл до оцінювання освітньої діяльності.

Перспективою подальших досліджень є розроблення шляхів реалізації визначених організаційно-педагогічних умов та створення, апробація, експериментальна перевірка ефективності технології оцінювання освітньої діяльності у закладі загальної середньої освіти.

Список використаних джерел

- Білінський А. М. Творче освітньо-інформаційне середовище як чинник розвитку особистості вчителя. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 2012. № 2. С. 15–19.
- Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ: Державна служба якості освіти, 2020. 240 с.
- Вергун Ю. Інституційний аудит у запитаннях і відповідях. *Методист*. 2019. № 5 (89). С. 4–15.
- Дафт Р. Л. Менеджмент. Санкт-Петербург, 2000. 832 с.
- Корсакова О., Трубачова С. Зміст сучасної шкільної освіти: дидактичний аспект. URL: <http://ru.osvita.ua/school/method/2001/> (дата звернення 10.01.2021).
- Мартинець Л. А. Управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів у загальноосвітньому навчальному закладі: монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 408 с.
- Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL: <http://ru.osvita.ua/school/method/2001/> (дата звернення 21.07.2020).
- Философский энциклопедический словарь / редкол.: С. С. Аверинцев и др. Москва: Сов. энцикл., 1989. 815 с.
- Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. Київ: Український фонд «Благополуччя дітей». 2018. 56 с.
- Ясвин В. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. Москва: Смысл, 2001. 365 с.

References

- Bilynskiy, A. M. (2012). *Tvorche osvithno-informatsiine sere dovshche yak chynnnyk rozvytku osobystosti vchytelia* [Creative educational and information environment as a factor in the development of the teacher's personality]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohika [Proceedings. Series: Pedagogy]*, 2, 15-19 [in Ukrainian].
- Bobrovskiy, M. V., Horbachov, S. I., & Zapolynska, O. O. (2020). *Rekomendatsii do pobudovy vnutrishnoi systemy zabezpechennia yakosti osvity u zakladi zahalnoi sere dnoyi osvity* [Recommendations for building an internal system for ensuring the quality of education in general secondary education]. Kyiv: Derzhavna sluzhba yakosti osvity [in Ukrainian].
- Verhun, Yu. (2019). *Institutsiyni audyt u zapytanniakh i vidpoviadiakh* [Institutional audit in questions and answers]. *Metodyst [Methodist]*, 5 (89), 4-15 [in Ukrainian].
- Daft, R. L. (2000). *Menedzhment [Management]*. Sankt-Peterburg [in Russian].
- Korsakova, O., & Trubachova, S. *Zmist suchasnoi shkilnoi osvity: dydaktychnyi aspekt* [The content of modern school education: didactic aspect]. Retrieved from <http://ru.osvita.ua/school/method/2001/> [in Ukrainian].
- Martynets, L. A. (2017). *Upravlinnia osvithnim sere dovyschem profesiinoho rozvytku vchyteliv u zahalnoosvitnomu navchalnomu zakladi* [Management of the educational environment of professional development of teachers in a secondary school]: monohrafiia. Vinnytsia: TOV «Nilan-LTD» [in Ukrainian].
- Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku* [National strategy for the development of education in Ukraine for the period up to 2021]. Retrieved from <http://ru.osvita.ua/school/method/2001/> [in Ukrainian].
- Averincev, S. S. (Ed.). (1989). *Filosofskii enciklopedicheskii slovar* [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Moskva: Sov. encikl. [in Russian].
- Tsiunan, T. P., & Boichuk, N. I. (2018). *Kodeks bezpechnoho osvithnoho sere dovyschcha* [Code of safe educational environment]: metod. posib. Kyiv: Ukrainyskyi fond «Blahopoluchchia ditei» [in Ukrainian].
- Jasvin, V. (2001). *Obrazovatelnaia sreda: ot modelirovaniia k proektirovaniu* [Educational environment: from modeling to design]. Moskva: Smysl [in Russian].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 05.02.2021